

מעמד ארבעה צומות החורבן בימינו

(1) זכריה פרק ז

(א) ויהי בשנת ארבע לדרגוש המלך היה דבר יקנוק אל זכריה בארבעה לחדש התשעי בכסלו: (ב) וישלח בית אל שר אצור ורגם מלך ואנשיו לחלות את פני יקנוק: (ג) לאמר אל הכהנים אשר לבית יקנוק צבאות ואל הנביאים לאמר האכפה בחדש החמשי הנזר פאשר עשיתי זה פמה שנים:

(2) רש"י שם

(ב) וישלח בית אל שראצר ורגם מלך ואנשיו - אנשים צדיקים היו ושלחו מבבל לקרוביהם שבבית אל לבא לחלות את פני ה' בירושלים בעדם ולשאול מאת הכהנים להודיעם אם יבכו בחדש אב אחרי אשר חזר הבית להבנות.

(3) זכריה פרק ח

(יט) פה אמר יקנוק צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמצדים טובים והאמת והשלוש אהבו:

(4) תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יח עמוד א - ב

משנה. על ששה חדשים השלוהין יוצאין: על ניסן מפני הפסח, על אב מפני התענית, על אלול מפני ראש השנה, על תשרי מפני תקנת המועדות, על כסליו מפני חנוכה, ועל אדר מפני הפורים. וכשהיה בית המקדש קיים - יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן.

גמרא. וליפקו נמי אתמוז וטבת, דאמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא: מאי דכתיב כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה. קרי להו צום, וקרי להו ששון ושמחה, בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, אין שלום - צום. אמר רב פפא: הכי קאמר: בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו - אין מתענין. אי הכי, תשעה באב נמי! - אמר רב פפא: שאני תשעה באב, הואיל והוכפלו בו צרות. דאמר מר: בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר.

(5) רש"י מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

גמרא. דאמר רב חמא בר ביזנא כו' - דכולהו ימי תענית נינהו בזמן הזה שאין בית המקדש קיים, ומתניתין בזמן הזה קא מיירי, מדקתני וכשהמקדש קיים כו'.

שיש שלום - שאין יד הגויים תקיפה על ישראל.

יהיו לששון ולשמחה - ליאסר בהספד ובתענית.

יש גזרת המלכות צום - חובה להתענות בהן.

רצו אין מתענין - וכיון דרשות הוא - לא מטרחינן שלוחים עלייהו.

(6) חידושי הרשב"א שם

בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה. פ' בזמן שיש שלום שישראל שרויין על אדמתן. אין שמד ואין שלום. בשישראל בארץ האויב אלא שאין שמד רצו מתענין רצו אין מתענין. ומסתברא אע"פ שהורגלו להתענות לא רצו עכשו להתענות אין מתענין, דהא הכא דהורגלו להתענות, כיון דאקשינן דליפקו עלייהו שלוחין ואפי' הכי אמרינן דלא איכפת לן אי לא עבדי להו בזמניהו דהא אלו רצו שלא להתענות כלל אין מתענין.

(7) רבינו חננאל שם

שיש שלום - כלומר כל זמן שבית המקדש קיים יהיה לששון ולשמחה. יש שמד - צום. אין שמד ואין שלום - כגון עתה בזמן הזה, רצו מתענין רצו אין מתענין. וכיון שאם רצו שלא להתענות בהן אין חובה עליהן, לפיכך אין שלוחין יוצאין בהן.

(8) תורת האדם לרמב"ן ענין אבלות ישנה

אמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות - פירוש יש שלום היינו בזמן שבית המקדש קיים יהיו לששון ולשמחה. אין שלום כגון בזמן חורבן ואין שמד במקום ידוע בישראל, רצו רוב צבור ונסכמו שלא להתענות, אין ב"ד מטריחין עליהם להתענות, לפיכך אין שלוחין יוצאין. רצו רוב צבור להתענות מתענין. ועכשו כבר רצו

ונהגו להתענות בהם וקבלום עליהם, לפיכך אסור ליחיד לפרוץ גדרן, וכל שכן בדורות הללו שהרי בעונותינו שרבו יש שמד בישראל ואין שלום, הילכך חייבין הכל להתענות מדברי קבלה ותקנת נביאים.

9 רמב"ם הלכות תעניות פרק ה הלכה א

יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר +ויקרא כ"ו+ והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'.

הלכה ה

ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות בשלשה עשר באדר זכר לתענית שהתענו בימי המן שנאמר +אסתר ט'+ דברי הצומות וזעקתם, ואם חל שלשה עשר באדר להיות בשבת מקדימין ומתענין בחמישי שהוא אחד עשר, אבל אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת דוחין אותו לאחר השבת, חל להיות בערב שבת מתענין בערב שבת, ובכל הצומות האלו אין מתריעין ולא מתפללין בהן תפלת נעילה, אבל קורין בתורה שחרית ומנחה בויחל משה, ובכולן אוכלים ושותין בלילה חוץ מתשעה באב.

הלכה יט

כל הצומות האלו עתידיים ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידיים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה שנאמר +זכריה ח'+ כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו. בריך רחמנא דסיען.

10 מגיד משנה הלכות תעניות פרק ה הלכה ה

ונהגו כל ישראל וכו'. תלה רבינו ענינן במנהג לפי שנתבאר בגמרא שם שבזמן שיש שלום דהיינו לכשיבנה בהמ"ק הן לששון ולשמחה אין שלום ואין גזרה ידועה על כל ישראל רצו מתענין רצו אין מתענין חוץ מתענית תשעה באב הואיל ונכפלו בו צרות. ועכשיו נהגו הכל כמ"ש רבינו והרי הן חובה על כל ישראל עד שיבנה בהמ"ק.

11 שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקמט סעיף א

חייבים להתענות בתשעה באב ובי"ז בתמוז ובג' בתשרי ובעשרה בטבת, מפני דברים הרעים שאירעו בהם.

12 פירוש המשנה לרמב"ם מסכת ראש השנה פרק א משנה

מסירת העדות בראיית החדש אינה אלא בירושלם, ומירושלם שולחין בית דין שלוחין לכל הארץ כמו שיתבאר. ובבית שני לא היו מתענין לא עשירי בטבת ולא שבעה עשר בתמוז, אלא הרוצה יתענה או שלא יתענה ולפיכך לא היו יוצאין על טבת ועל תמוז, אמר ה' כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי וכו', כאלו נתן את הבחירה בידם באלו הימים אם רצו מתענין בהם או שלא יתענו. וצום הרביעי הוא שבעה עשר בתמוז, לפי שתמוז הוא החדש הרביעי, וצום החמישי תשעה באב שהוא בחדש החמישי, וצום השביעי צום גדליה, וצום העשירי עשירי בטבת לפי שהוא בחדש העשירי. והיו מתענין תשעה באב אע"פ שהוא מסור לרצונם מפני שהוכפלו בו צרות כמו שיתבאר בתעניות. ואמרו על אלול מפני ראש השנה, לפי שאלול על הרוב עשירי ותשעה יום וכשידעו ראש חדש אלול ידעו ראש השנה בדרך כלל, והיו יוצאין על תשרי כדי שידעו ראש השנה בדיוק לפי שאפשר שיהיה אלול שלשים יום.

13 מהרש"א חידושי אגדות מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

קרי ליה צום וקרי ליה שמחה כו'. יש לדקדק ומאי קשיא ליה הא יהיה לששון ולשמחה כתיב והנביא זכריה בגלות בבל ניבא שאלו הצומות שהיו מתענין בבל על חורבן מקדש ראשון יהיו לששון ולשמחה כשיבנה בית שני והכי מוכחי קראי וי"ל דה"ק קרי ליה מעיקרא צום שהיה בבל וקרי ליה לבתר הכי שמחה דמשמע דכן יהיה לעולם דלא יהיה עוד צום אח"כ והרי חזרנו לצום בחורבן בית שני וקאמר בזמן שיש שלום כו' נקט במלתיה שלום ואין שלום ר"ל דוק בסיפא דהאי קרא והאמת והשלום אהבו ר"ל דלא יהיה לששון ולשמחה רק עד זמן שאמת ושלום אהבו אבל באין עמכם אמת ושלום תחזרו לצום דהיינו בבית שני בזמן החורבן כמ"ש בפ"ק דיומא בית שני שהיה בו תורה וגמ"ח מפני מה חרב מפני שהיה בו שנאת חנם וז"ש מסיפא דקרא בזמן שיש ביניכם שלום יהיה לששון ולשמחה אין שלום דהיינו בחורבן בית שני שהיה בו שנאת חנם תחזרו לצום.

האמת והשלום אהבו

רמב"ם פ"ה - י"ט מתענית וז"ל, כל הצומות האלו עתידים לבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה שנ' כה אמר ה' צבקות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, והאמת והשלום אהבו, עכ"ל הרמב"ם. וצ"ע למה ציטט סוף הפסוק של האמת והשלום אהבו. ואמר הגר"מ ז"ל דשיטת הרמב"ם הוא דהא ריבטלו הר' צומות הוא רק לימות המשיח, ובזמן בית שני התענו כט"ב לפי הרמב"ם, ועיין מש"כ בפ' המשניות להרמב"ם במס' ר"ה, ורק לימות המשיח והגאולה השלמה אז יהי' זמן של שלום, ולפי הרמב"ם יהיה ממש ימים טובים חרשים וזהו הנחמה שלנו, וזהו דלא כמו רש"י ותוס' ששלום הוא בזמן של בית שני. ונראה לרמ"ס ז"ל דהוכיח הרמב"ם שיטתו מהפסוק של האמת והשלום אהבו, ראיתא במדרש רבה בראשית פ"ח - ה' דאמת אמר אל יברא דכולם דוברי שקרים. וכך שלום אמר אל יברא דכולו קטטה, ולקח הקב"ה אמת והשליכו ארצה, דמידות אלו סותרים לבריאת העולם וצריכים להתעלם מהם בזמן הזה, דאם מקפידים לגמרי על האמת והשלום אין העולם מתקיים, אבל לימות המשיח ויהיה מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ויהיה שלום בעולם ויתקיים האמת והשלום אהבו לימות המשיח, וכ"ז הוא רק בימות המשיח, וזוהו הוכיח הרמב"ם דהנביאים ענו להם דמתי יהיה התענית לששון ולשמחה רק לימות המשיח.

15) תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ה עמוד ב

...ורחץ בקרונה של צפורי בשבעה עשר בתמוז, ובקש לעקור תשעה באב, ולא הודו לו. אמר לפניו רבי אבא בר זבדא: רבי, לא כך היה מעשה. אלא: תשעה באב שחל להיות בשבת הוה, ודחינוהו לאחר השבת, ואמר רבי: הואיל ונדחה - ידחה, ולא הודו חכמים.

16) תוספות מסכת מגילה דף ה עמוד ב

ורחץ בקרונה של צפורי - לאו דוקא בקרונה אלא כלומר בפרהסיא ואם תאמר מאי איריא לרחוץ אפ"ל לאכול נמי מותר כדתניא בר"ה (דף יח:): אין צרה ואין שלום רצו מתענין לא רצו אין מתענין וי"ל דכיון דקבלוהו כבר אבותינו על עצמם מסתמא גם הם קבלוהו.

ובקש לעקור תשעה באב ולא הודו לו - קשה היכי סלקא דעתך דהאי תנא [דרבין] היה רוצה לעקור ט' באב לגמרי והא אמרינן (תענית דף ל:): כל האוכל ושותה בתשעה באב אינו רואה בנחמה של ירושלים ועוד דהא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין ויש לומר דלא רצה לעוקרו אלא מחומרא שיש בו יותר משאר תעניות אי נמי יש לומר דרצה לעקרו מתשיעי ולקבעו בעשירי כדאמר ר' יוחנן (שם כט.) אילו הואי התם קבעתיה בעשירי.

17) אגרות הראי"ה חלק ד עמ' סו

ב"ה יום י"ט לחדש תמוז תר"פ שנה ראשונה לאחינו הנציב העליון של ארץ ישראל מר אליעזר בן מנחם סיר הרברט סמואל יר"ה.

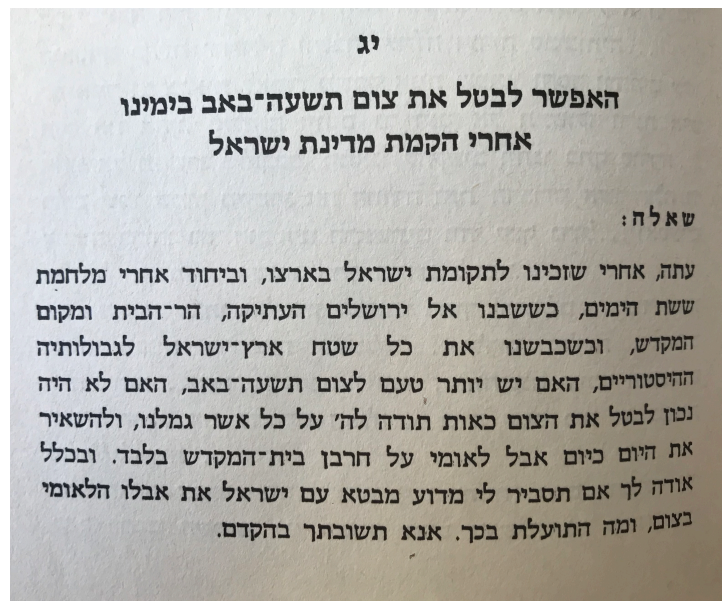
שלום וברכה לכבוד ידידי הישיש הנכבד מלא צפיית ישועה לעם ד' ונחלתו מו"ה ר' יעקב צבי זיסילמאן נ"י¹
אחדשה"ט באה"ר

מכתבו היקר קבלתי, ורגשות ששונו בתשועת ה' אשר הפליא לעשות עמנו ביסוד גאולתנו, במינויו העליון של אחינו השר הגדול² שליט"א, מלאה את לבבי שמחת לב, בראותי כי גם זקני הדור מרגישים וחשים את אור הישועה וזה הוא סימן יפה לבית ישראל ותחיתו.

אמנם במה שנוגע לשאלת הצומות, חושב אני כי עד אשר יכונן ה' את בית מקדשנו החרב לעינינו, בהר מרום הרים, לתפארת לעיני כל העמים, אי אפשר לנו לבטל אותם. ונקוה כי כאשר החל צור ישראל את ישועתו ביחש לתשועתנו הכללית בנוגע לאה"ק³ בכלל, כן

יאר עינינו ג"כ בתשועת בנין בית מקדשו¹, וישלח לנו משיח צדקנו בגאולה שלמה, להושיע את כל עם ה' הנדחים בין זאבי ערב, שדמם הולך ונשפך בעוה"ר גם כעת באופן נורא ואיום. וכאשר יאיר² לנו באור ישועתו הכוללת יהפכו הצומות כלם לששון ולשמחה ולמועדים טובים, ואור הישועה הגמורה, ופאר משיח צדקנו ובנין בית מקדשו יבאו לנו ע"י מה שלא נשכח את בית אלקינו ואת אחינו כלם כל עם ה' הנתון במצר. ונשתתף בצערם ויגונם ע"י צומי תעניותינו כמאז. ויחד עם זה נתאמץ לרומם בארצנו הקדושה, את קרן הקדש, ברוח טהור, מלא אמונת אמן בדבר ד' הנאמן לעולם, ובהודות לד' על חסדו ואמתו. והי' זה שלו' כנפשו ונפש ידידו דושה"ט באהבה רבה, המצפה לגאולה שלמה, הקי אברהם יצחק הכהן קוק³

18) שו"ת עשה לך רב חלק א' סימן יג

...

מתוך המקראות הנ"ל ברור, כי אחרי בנין המקדש ויסוד ההיכל (כאמור: ביום יוסד בית ה' צבאות ההיכל להבנות) באה הנבואה לבטל את ימי הצום שנקבעו אחרי חרבן הבית הראשון, ומכאן שאחרי חרבן הבית השני חזרו ימי צום אלה לקדמותם. ופשוט שיש לצום בהם עד אשר נזכה לבנין בית-המקדש השלישי שעתיד להבנות במהרה בימינו. כי אף שזיכנו ה' לימי ראשית צמיחת

גאולתנו, בעצמאות מדינית, הלא ברור שאין זו סוף גאולת ישראל, עד שנזכה לביאת המשיח ולבנין בית-המקדש. ואדרבא, דוקא עתה כשכבשנו את הרהיבית כיבוש צבאי, ובכל זאת מנועים אנו מבחינת ההלכה להכנס אל המקום הקדוש, ולעבוד בו את עבודת הקודש, וכ"ש בראותנו שעדיין שועלים מהלכים בו, מה טעם לחשוב על ביטול הצום, אבל נקוה ונאמין שבקרוב בימינו נזכה לביאת משיח צדקנו ולבנין בית-המקדש, ויהפכו ימים אלה לששון ולשמחה לכל בית ישראל.

19) "שיחות הרב צבי יהודה", יום ירושלים תשכ"ח

...אבל בצומות שנצטוונו ע"י הנביאים אין יד שיכולה לגעת. אנו נמצאים בתוך תהליך הסטורי של גאולת ישראל, וכל זמן שלא יקומו נביאים בישראל או סנהדרין גדולה הרואים את הדברים בשלמותם, אין לנו רשות לקצץ ולשנות דברים חלקיים. יש להבין שהצומות היום, הם המשך של שורש הצער של העבר על חורבן בית המקדש, והדברים כואבים עד עצם היום הזה. צריך לראות את יד ה' במעשים שקרו לנו בימים אלה. יש לצום ולהתאבל על חורבן בית המקדש והגלות, ויחד עם זה לראות ולהכיר את אור הישועה שהולכת וזורחת בימינו.

20) הרב יעקב אריאל, "באהלה של תורה", חלק ב, סימן עד – דין תשעה באב בזמן הזה

...אך לשם החלטה כזאת יש צורך בבי"ד מוסכם על עם ישראל ובשלום אמיתי. ולפי המצב הנראה כיום אין לנו את שני אלו. אין בי"ד מוסכם על כלל ישראל, והשלום עדיין רחוק מאיתנו. ואע"פ שזכינו לנצחון מזהיר בע"ה, עמי ערב טרם השלימו איתנו והם עדיין זוממים להשמידנו, ה' יצילנו מידם. ובעיקר המצב הרוחני של עם ישראל רחוק לצערנו מלהיות טוב. רוב העם אינו מודע כלל לתורה ולמצוותיה, ואע"פ שרובם ככולם תינוקות שנשבו, מיהו הא גופא, כשעם ישראל מורכב ברובו מתינוקות שנשבו וההשפעה עליהם שלילית ברובה, ואע"פ שאור גדול בוקע מציון עדיין לא הספיק לגרש את החושך המכסה ארץ, אי אפשר במצב כזה לפטור אותנו מהצומות, ומבחינה רוחנית עדיין העיר אבלה וחפויה ומצפה לישועה. ישלח לנו ה' אותה בקרוב וצום הרביעי וצום החמישי... יהפוך לנו לששון ולשמחה והאמת והשלום אהבו.

21) Rav Yosef Dov HaLevi Soloveitchik, "Shall I Weep in the Fifth Month?"

(adapted by Rav Yair Kahn, translated by David Strauss, and available on Yeshivah Har Etzion's website, here: <https://www.etzion.org.il/en/%E2%80%9Cshall-i-weep-fifth-month%E2%80%9D>)

...Does Yom Ha-Atzmaut answer the question of 'eikha'? Only fools can think so, arrogant fools, and there are many fools of that sort. Can a Jewish government or military success be considered a substitute for all the suffering and killing of the years of Israel's exile? It is forbidden to say that this is the recompense for six million Jews who were slaughtered. This is an expression of cruelty and a total lack of sensitivity. Does the rejoicing of the Six Day War answer all the questions that arose in the period that preceded it? Are we not as puzzled and confused as we had been before it? Did this triumph lessen our sorrow and calm our spirits? Did it resolve our problems and doubts? Is it not incumbent upon us to repeat, as did Yirmeyahu, the question of 'eikha'? As long as God's will is as obscure as it was during the dark night of the hiding of His face, as long as historical events have not been clarified from a comprehensive and true perspective, as long as the world mocks us because of our faith in a merciful and gracious God, as long as the mystery of "eikha" has not found a solution – it is forbidden to abandon Tisha Be-Av. As long as a Jew asks "eikha," one must continue to fast on Tisha Be-Av. Only after we succeed in deciphering the mystery of "eikha" will we be able to abandon the fast of the fifth month.